

*Prikaz***Stephen Eric Bronner: *Blood in the Sand: Imperial Fantasies, Right-Wing Ambitions, and the Erosion of American Democracy***

University Press of Kentucky, 2005., 207 str.

U mjesecima koji su uslijedili nakon terorističkog napada na njujorški WTC 11. rujna 2001. pojavio se niz poluznanstvenih i znanstvenih knjiga i članaka usmjerenih na analizu efekata koje je taj šokantni događaj imao na američko društvo, vanjsku politiku SAD-a, te na međunarodne, ali i međureligijske odnose općenito. Pisalo se o redefiniranju pojma sigurnosti i o slabljenju jasnih razgraničenja između njenog vanjskog i unutarnjeg oblika. Paralelno s time došlo je i do preispitivanja post-vestfalskog shvaćanja države kao temeljnog sudionika međunarodnih odnosa, barem što se tiče sigurnosnih pitanja. Novi element bilo je i uvođenje koncepta "rata protiv terorizma", permanentnog rata u kojem je neprijatelj neodređen i promjenjiv, potrebna sredstva nepredvidiva, rokovi nedefinirani, a "konačna" pobjeda nemoguća.¹

Za razliku od takvih ponajprije vanjsko-političkih pristupa, američki filozof te profesor politologije, komparativne književnosti i germanistike na sveučilištu Rutgers, Stephen Eric Bronner smatra da nakon 11. rujna nije došlo do radikalnih promjena niti u promišljanju međunarodnih odnosa niti u samoj geopolitičkoj računici. Bitna promjena koju je taj događaj donio odigrala se, prema autoru, prvenstveno na unutarnje-političkom planu. Radikalna desnica poticala je i iskoristila masovnu hysteriju izazvanu prijetnjom terorizma da bi provela svoj program smanjenja "države blagostanja".

Knjiga je podijeljena u devet poglavlja popraćenih uvodom i epilogom. Poglavlja su izvorno nastajala kao zasebni tekstovi u razdoblju od tri godine, tj. kao neposredne reakcije na niz političkih zbivanja – od početka rata u Afganistanu (u listopadu 2001.) do Bushevog osvajanja drugog predsjedničkog mandata (u listopadu 2004.). Stoga *Blood in the Sand* funkcionira kao skup samostalnih eseja koji se bave međusobno povezanim temama. Knjiga je zbog toga i stilski vrlo neujednačena. Samo su neki dijelovi pisani klasičnim akademskim diskursom koji uključuje i citiranje izvora, dok je ih je dio pisan izrazito neformalnim stilom. Uvodno pretpoglavlje, u kojem su dani kratki pregledi svakog poglavlja, služi da bi knjizi kao cjelini dalo veću koherentnost. S druge strane, epilog predstavlja možda i najbitniji dio same knjige. U njemu Bronner daje kratki pregled dviju intelektualnih tradicija, realističke i

1

Sam pojam "War on Terrorism" prvi su upotrijebili Britanci za akcije usmjerene protiv cionističkih terorističkih grupa u Izraelu 1940-tih. No, tek je američka administracija pod vodstvom G. W. Busha, počela upotrebljavati tu frazu kao službeni naziv za svoje antiterorističke operacije po svijetu.

idealističke, unutar teorije međunarodnih odnosa te izlaže smjernice na kojima bi se po njemu morala zasnivati svaka "demokratska" vanjska politika.

Prvo poglavlje je zapravo transkript govora koji je autor održao na jednom američkom sveučilištu neposredno prije napada na Afganistan i bavi se Gandhijevom idejom nenasilnog otpora. S jedne strane, tvrdi Bronner, takav otpor je predstavljao političku taktiku koja je jasnije od bilo kojeg terorističkog čina razotkrivala postojanje represije. No, s druge strane, on je imao izrazitu moralnu ulogu služeći kao sredstvo za duhovni odgoj potlačenog naroda, ali i za etičku transformaciju samog kolonizatora.

Slijedeće poglavlje razmatra način kako su vladajući krugovi u SAD iskoristili strah od terorističkih napada da ostvare svoje vlastite, uglavnom unutarnjepolitičke, ciljeve. Kao presudni trenutak Bronner izdvaja Bushov govor o stanju nacije iz siječnja 2002., u kojem je ponovno uvedena jasna podjela svijeta na "nas" i "njih". Tada je fokus s točno određenog protivnika, terorističke mreže Al Kaide i njihovih talibanskih saveznika, preusmjeren na globalni "rat protiv terorizma". Bush je u tom govoru izdvojio Irak, Iran i Sjevernu Koreju kao dio "osovine zla" što je predstavljalo uvertiru u kasniji napad na Irak. Bronner tvrdi da je umjetno stvorena histerija koju su potpirivali određeni desničarski američki mediji (poput Fox Newsa ili Washington Timesa) služila primarno kao ideološka zavjesa koja je odvrćala pažnju javnosti od produbljivanja ekonomskih nejednakosti kod kuće.

U naredna dva poglavlja autor prvo opisuje svoj posjet Iraku u siječnju 2003., nekoliko tjedana prije početka američke intervencije, te razorne posljedice koje su prethodni rat i višegodišnji embargo ostavili na iračko društvo. Potom razmatra zabrinjavajući izostanak bilo kakve značajnije javne rasprave u samom američkom društvu, rasprave kakva bi u jednoj demokraciji trebala prethoditi svakoj eventualnoj vojnoj intervenciji. S jedne strane zakazala je parlamentarna opozicija, tj. Demokratska stranka, koja se nije usudila suprotstaviti agresivnom "domoljubnom" diskursu što su ga nametali neokonzervativni jastrebovi u Bushovoj administraciji. S druge, slično se dogodilo i s mainstream medijima, koji gotovo uopće nisu propitivali dubiozne tvrdnje kojima se opravdavala Busheva vanjska politika. Bronner podsjeća i na Marcuseovu viziju "represivne tolerancije", društva u kojem vlast može dopustiti povremenu radikalnu kritiku i time demonstrirati svoju demokracičnost, upravo jer je svjesna da je već prethodno osigurala prevladavajući konformizam masa.

Peto poglavlje posvećeno pitanju Izraela i palestinske države. To pitanje je izuzetno bitno za potpunije razumijevanje američke intervencije u Iraku, zbog velikog utjecaja koji Izrael ima na neokonzervativce u Bushevoj administraciji. Autor izlaže ukratko recentniju povijest tog područja, od Balfourove deklaracije iz 1917., preko podjele britanskog mandatnog područja 1947./48., te ratova koji su uslijedili između Izraela i njegovih arapskih susjeda. Podsjeća da je prilikom stvaranja države Izrael i njenog potonjeg širenja na područje Palestine, ali i na ono okolnih država, došlo do nebrojenih kršenja ljudskih prava domicilnog arapskog stanovništva. Brutalna opresi-

ja provedena nad Palestincima dovela je do nastanka raznih terorističkih organizacija koje su izvele nebrojene napade na izraelske civile i vojnike. Izrael bi na to odgovarao daljnjom represijom i širenjem židovskih naselja na područja Zapadne obale i Pojasa Gaze. Takva politika dovela je konačno do svojevrzne pat-pozicije. Doista samostalna i samodostatna palestinska država je de facto nemoguća zbog rascjepkanosti njenog teritorija, tj. izraelskog odbijanja da se povuče na granice prije Šestodnevno rata 1967. godine. Bronner razmatra i drugu mogućnost, jedinstvenu sekularnu arapsko-židovsku državu koja bi obuhvaćala i sadašnji Izrael i palestinska područja. Nažalost, zbog duboko ukorijenjenih međusobnih netrpeljivosti te povezanosti ideje države s etničkim i religijskim identitetom u očima velikog broja Židova i Arapa, drži da takva opcija nije posve realna. Bronner stoga zagovara moguće kompromisno rješenje – konfederaciju dviju država, koja bi uključivala i ekonomsku uniju.

Nakon Izraela i Palestine, autor se ponovo vraća unutarnjoj politici te opširnije izlaže tezu da američki imperijalizam zapravo služi "prikrivanju novog domaćeg oblika klasnog rata". Rat u Iraku, odnosno neodređeno formulirani "rat protiv terorizma", smatra Bronner, za posljedicu ima bujanje hiperacionalizma i ksenofobije u SAD. S obzirom da je pažnja javnosti bila usmjerena prvenstveno na vanjskopolitičke događaje i mobilizirana učestalim sigurnosnim uzbunama, gotovo nezamjećeno prošle su mnogobrojne odluke Bushove administracije usmjerene na demontiranje ostataka, već i ionako skromne, američke "države blagostanja". Tako su, navodi Bronner, postroženi uvjeti za primanje socijalne pomoći, eliminiran je prekovremen rad za preko dva milijuna radnika, dječji doplatci su smanjeni, a rezanje budžeta doživjeli su gotovo svi programi socijalne pomoći. S druge strane, administracija troši stotine milijardi dolara na rat u Iraku te smanjuje poreze i daje pozne olakšice koje pogoduju ponajviše bogatijim građanima.

Pored Demokratske stranke i mainstream medija, ističe autor u sljedećem poglavlju, samovolju Bushove administracije omogućio je i pasivan ili ambivalentan stav prema ratu u Iraku među mnogim američkim liberalnim intelektualcima. Ti inače prirodni kritičari režima dali su prešutnu ili čak otvorenu podršku američkoj intervenciji. Bronner opravdano proziva liberalne Bushove "poputčike" zbog gotovo nekritičkog prihvaćanja lažnih informacija i argumenata kojima se Bijela kuća služila da pridobije javnost za rat, te zbog potom čestog tvrdoglavog odbijanja da priznaju pogrešku. Neki od njih su pristali uz rat iz pogrešno usmjerenog osjećaja domoljublja (posebice nakon događaja 11. rujna), drugi zbog straha od (islamskog) terorizma i vjerovanja da irački režim posjeduje oružja masovnog uništenja, kojima bi mogao napasti američke regionalne saveznike, a posebice Izrael.

No, Bronner propušta naglasiti da je zapravo velik dio liberalnih intelektualaca jednostavno "progutao" neokonzervativni retorički mamac. Bushova administracija, potpomognuta medijima i desnim intelektualcima, uspjela je pitanje američke intervencije u Iraku formulirati kao svojevrсни moralno-intelektualni plebiscit: pacifizam i chamberlainovsko popuštanje opasnom dik-

tatoru ili sloboda i demokracija za irački narod, pa makar i silom.² Suočen s tako postavljenom dilemom, nije neobično da je značajan dio liberala odlučio odabrati ideale slobode i ljudskih prava ispred politike pacifizma, uz optimističnu nadu da će rat biti kratak i sa što manje žrtava, da će Irak pod američkim tutorstvom doživjeti sudbinu Njemačke ili Japana, te da će nakon toga možda doći do vala demokratizacije u regiji. Naravno, ti argumenti su upravo oni kojima su se i služili neokonzervativni zagovornici američke intervencije. Privlačnost proklamiranih ciljeva neokonzervativne vanjske politike za današnje liberalne upravo i jest u tome što su neokonzervativci često bivši liberali koji su na vanjskopolitičkom planu zadržali liberalno-idealističku retoriku širenja ljudskih prava i demokracije (pa makar i vojnim sredstvima).³

U posljednja dva poglavlja, autor prvo nudi kratki pregled neokonzervativnih mislilaca i praktičara u Bushovoj administraciji ili bliskih njoj. Neokonzervativna ideologija, po Bronneru, pretendira povezati kapitalističku elitu skeptičnu prema državnoj regulaciji (osim u slučaju vojnih dotacija) i parahijalne populiste usmjerene na očuvanje tzv. "obiteljskih vrijednosti", te tako ponuditi alternativu idejama socijalizma i liberalizma. S druge strane, uzrok poraza Demokrata na izborima 2004. on vidi upravo u tome što nisu uspjeli ponuditi bilo kakvu koherentnu alternativnu viziju.

No, barem što se tiče vanjske politike, uspješno suprotstavljanje neokonzervativnoj argumentaciji moguće je samo ako prvo u potpunosti odbacimo prisilno nametnut odabir između "pacifizma" ili "slobode". Oruđe za to, svaka na svoj način, pružaju nam tradicije i realističke i idealističke misli u teoriji međunarodnih odnosa. Realisti možda smatraju da "cilj opravdava sredstva", ali su puno oprezniji u odabiru svojih ciljeva i zaziru od raznih "križarskih vojni" u ime apstraktnih plemenitih ideala. Oni ujedno imaju i skeptičan stav prema proklamiranim ciljevima u odnosu na stvarne namjere država. S druge strane, prema Bronneru, dok kantovski idealizam zagovara aktivnu borbu za širenje ljudskih prava i sloboda, Kant nas istovremeno upozorava da takve "plemenite" ciljeve mogu opravdati jedino sredstva koja su korištena u njihovom ostvarivanju. Stoga dok većina neokonzervativaca zagovara upotrebu "realističkih" sredstava kao što su tajne operacije ili otvorene vojne intervencije radi ostvarivanja "idealističkih" ciljeva poput demokratizacije, autor na kraju nudi viziju "demokratske" vanjske politike koja predstavlja svojevrstni obrnuti neokonzervativizam. Njene temeljne odrednice su sljedeće:

1. Mora se temeljiti na reciprocitetu, shvaćenom kao poštovanje pravila igre unutar međunarodne zajednice, utjelovljenima u multilateralnim institucijama poput Ujedinjenih naroda i njihovih procedura, te u međunarodnom pravu.

2

Michael Lind, i sâm bivši neokonzervativac, posve je ispravno primjetio kako je za neokonzervativce Amerika zapravo Britanija Churchilla i Chamberlaina, a na kalendaru je zauvijek 1939. godina. Michael Lind, *Tragedy of Errors*.

3

Uvjerljivost takvih stavova leži pak u tome što se čini da barem dio neokonzervativnih mislilaca u njih doista i vjeruje.

2. Mora se temeljiti na vrijednostima koje su univerzalne. Bronner upozorava da je postmodernistički pristup usmjeren na partikularne (posebice manjinske) vrijednosti doveo do mrvljenja pokreta za ljudska prava. S druge strane, univerzalne vrijednosti su prečesto bile upravo izgovor imperijalnim elitama za bezočnu agresiju i eksploataciju slabijih naroda (od "bremena bijelog čovjeka" do "širenja demokracije").

3. Mora iskazivati tzv. "kozmpolitanški senzibilitet" (cosmopolitan sensibility). On nam omogućava poistovjećivanje s "drugim" i sagledavanje problema iz njegove perspektive, te izbjegavanje pretjeranog legalizma, opsesije procedurama i moralnog relativizma liberalnog pristupa ljudskim pravima. Autor drži da je tako moguće ideju solidarnosti "postaviti u središte političkog djelovanja". Potpuna svijest o patnjama pojedinaca (neovisno o tome s koje se strane u sukobu nalaze), isključuje fraze poput "kolateralne štete", te djelovanja poput preduhitrujućih napada (preemptive strikes), mučenja ili suspenziranja prava zarobljenika.

4. Mora dati prvenstvo multilateralnim oblicima djelovanja. Bronner smatra da Zapad treba vršiti pritisak na represivne režime s obzirom na njihovo poštovanje ljudskih prava. No djelovanje u skladu s takvim "humanitarnim ciljevima" mora se provoditi "humanitarnim sredstvima", a to je moguće samo djelovanjem kroz autoritet Ujedinjenih Naroda i na temelju principa međunarodnog prava.

5. Za "demokratsku" vanjsku politiku potrebna je i demokratski stvorena međunarodna volja. Čak ni nužnost brze reakcije, primjerice da bi se spriječio ili zaustavio genocid, ne bi trebala biti razlog izostanka rasprave na globalnoj razini.

6. Vanjska politika je "demokratska" u onoj mjeri u kojoj su njeni interesi i namjere transparentni. Važno sredstvo u tome je slobodan protok informacija kao preduvjet za bilo kakvu demokratsku raspravu.

7. Mora odrediti granice onoga što je dozvoljeno. Bronner ističe da je za primjena nasilja opravdana jedino u samoobrani, u slučaju neposredne opasnosti od napada te u slučaju jasne i postojeće opasnosti od genocida. Čak i takvim slučajevima opravdane primjene sile, potrebno je demokratskom debatom, vođenom zdravim razumom, odrediti moralno "prihvatljivu" razinu nasilja.

8. No, na kraju autor upozorava da čak ni takva "demokratska" vanjska politika ne jamči uspjeh u svakoj situaciji.

Marko Radenović, mag.